

Henryk Andrulewicz

Konferencja urbanistyczna poświęcona założeniom oraz kryteriom oceny wartości zabytkowej historycznych zespołów miejskich - Warszawa 22.XI.1967

Ochrona Zabytków 21/1 (80), 55-58

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KONFERENCJA URBANISTYCZNA POŚWIĘCONA ZAŁOŻENIOM
ORAZ KRYTERIOM OCENY WARTOŚCI ZABYTKOWEJ HISTORYCZNYCH
ZESPOŁÓW MIEJSKICH — WARSZAWA 22.XI.1967**

Problematyka zasygnalizowana w tytule konferencji a stanowiąca jeden z zasadniczych elementów urbanistyki zabytkowej zarówno z punktu widzenia konserwatorskiego jak i naukowego, absorbowwała od dawna środowiska historyczno-urbanistyczno-konserwatorskie w Polsce¹. Niezwykle jednak trudny i złożony zespół zagadnień który należało rozwiązać przed przystąpieniem do opracowania naukowej klasyfikacji historycznych zespołów urbanistycznych sprawił, że środowiska te nie mogły zdecydować się dotąd — mimo alarmujących zjawisk postępującego wciąż zagrożenia i dewastacji całości lub części zespołów i układów przestrzennych — na podjęcie tego pilnego zadania.

Z tych przyczyn opracowaniem wspomnianych podstaw klasyfikacji zespołów miejskich, przy równorzędnym uwzględnieniu zakresu ich ochrony konserwatorskiej i potrzeb dokumentacyjnych, zajął się Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, powierzając przygotowanie zasad i wytycznych klasyfikacji zespołowi autorskiemu w składzie: dr arch. Krzysztof Pawłowski (Instytut Podstawowych Problemów Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej) i mgr inż. arch. Michał Witwicki (Instytut Budownictwa Mieszkaniowego — Warszawa)², następnie organizując na ten temat specjalistyczną konferencję.

Elaborat będący wynikiem pracy wyżej wymienionego zespołu, starał się ustalić najbardziej obiektywne oceny, które pozwoliłyby uwzględnić całą złożoność układów przestrzennych miast. W tym celu autorzy ułożyli system kryteriów podstawowych i pomocniczych, świadomie przy tym posiłkując się wartościami relatywnymi o możliwie szerokiej skali porównawczej, które mogłyby być stosowane w oparciu o pełne wykorzystanie materiałów dokumentacyjnych oraz autopsyjną znajomość rozpatrywanej jednostki osadniczej.

Do kryteriów podstawowych zaliczono te, które odnoszą się do stanu zachowania dawnego układu przestrzennego, tj.: A — rozplanowania zasadniczych elementów (głównych placów i ciągów komunikacyjnych, osi kompozycji); B — podstawowej substancji budowlanej (mieszkaniowej); C — elementów dawnego programu miejskiego (obiektów użyteczności publicznej, dzieł inżynierskich, fortyfikacji itp.). Wyróżniono tu kryteria wartości historyczno-dokumentalnej (naukowej) i wiążącej się z nią reprezentatywności lub unikalności układu przestrzennego w obrębie epoki (epok) lub grupy typologicznej. Wpływ sondażu opinii zaznaczył się tutaj w późniejszej modyfikacji tych kryteriów, polegającej na zawężeniu i lepszym ucytelnieniu zastosowanej — celem właściwej charakterystyki każdego z komponentów — skali wartości, oraz uwzględnieniu wysokiej rangi zabytkowej pojedynczych obiektów architektury i zespołów.

Za kryteria pomocnicze uznano te, przy których stosowaniu elementy subiektywnego wartościowania muszą zawsze odgrywać pewną rolę. Są to kryteria wartości estetycznej oparte o dwustopniową skalę ocen (wysoka, wybitna), i kryteria bogactwa tradycji historycznej w skali regionu i kraju.

Przytoczone tutaj w ogólnym zarysie kryteria, zostały przez autorów naniesione na schemat karty klasyfikacyjnej. Za podstawę jej kompozycji przyjęto system punktowy, którego skala 0—5 punktów może być różnicowana w zależności od

¹ Można tu wskazać na artykuł M. Witwickiego, *Metody oceny wartości historycznych ośrodków miejskich*. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki V (1960) z. 1—2. Por. także artykuł tegoż autora pt. *Kryteria oceny wartości zabytkowej zespołów miejskich*, *Bibl. Muzealnictwa i Ochrony Zabytków*, seria B. Tom XVIII, Warszawa 1967, oraz zamieszczone tam inne materiały, dyskusję oraz wnioski.

² *Wytyczne dla przeprowadzenia oceny wartości zabytkowej (klasyfikacji) historycznych zespołów miejskich*, oraz *Wstępna analiza hierarchii zadań konserwatorskich w zakresie specjalistycznych studiów i nadzoru nad ochroną tych zespołów*. Opracowali: K. Pawłowski i M. Witwicki, Warszawa 1967, maszynopis powielany, Ośrodek Dokumentacji Zabytków.

stopnia w jakim walory rozpatrywanego zespołu urbanistycznego spełniają wymogi różnych kryteriów. Po rozpatrzeniu kolejnych kryteriów, uzyskuje się sumę punktów, która daje w wyniku ogólną ocenę klasyfikacyjną, decydującą o kategorii wartości zabytkowej rozpatrywanego zespołu miejskiego³.

Jak wspomniano na wstępie, intencją Ośrodka Dokumentacji Zabytków było uzyskanie elaboratu opracowanego w oparciu o osiągnięcia teorii urbanistyki, ale służącego przede wszystkim konkretnym potrzebom konserwatorskim. Dlatego został on rozszerzony przez autorów o wstępną analizę hierarchii zadań konserwatorskich w zakresie specjalistycznej dokumentacji i nadzoru nad ochroną zabytkowych zespołów miejskich. Zróżnicowanie wartości zabytkowej powinno bowiem wpłynąć zarówno na bardziej niż dotychczas zróżnicowany zasób dokumentacji urbanistyczno-konserwatorskiej jak i bardziej różnorodny zakres i charakter ingerencji władz konserwatorskich we współczesną działalność architektoniczno-urbanistyczną na obszarach zabytkowych zespołów miejskich. Postulaty autorów poszły zatem w kierunku elastyczności wzorów studiów historyczno-urbanistycznych i inwentaryzacji urbanistycznych oraz w kierunku wprowadzenia zróżnicowanych — w zależności od grupy — typów stref ochrony konserwatorskiej układów przestrzennych. W oparciu o te założenia, autorzy ustalili trzy typy stref⁴, ponadto sformułowali dla każdej grupy kwalifikacyjnej zespołów, oddzielne zalecenia szczegółowe.

Konferencja o której mowa, odbyła się dnia 22 listopada 1967 roku w Pałacu Prymasowskim w Warszawie. Została ona poprzedzona sondażem opinii odnośnie omówionego projektu, który w tym celu rozesłano właściwym Katedrom Architektury i Urbanistyki i innym kompetentnym placówkom naukowym wyższych uczelni i instytutów naukowych, historykom urbanistyki, resortom budownictwa i gospodarki komunalnej, Pracowniom Konserwacji Zabytków, konserwatorom i urbanistom. Przeprowadzenie takiego sondażu umożliwiło organizatorom nie tylko przekazanie na bieżąco pewnych sugestii autorom projektu co do wprowadzenia do niego poprawek lub uzupełnień, lecz także pozwoliło powołać do udziału w naradzie jedynie tych przedstawicieli zainteresowanych władz i resortów, poszczególnych środowisk naukowych oraz służby konserwatorskiej, których kompetencje i kontrowersyjne nieraz opinie mogły zapewnić w czasie obrad konstruktywną dyskusję.

Otwarcia konferencji w imieniu Ośrodka Dokumentacji Zabytków dokonała Dyrektor mgr Maria Charytańska, wskazując na roboczy charakter narady zwołanej w celu ostatecznego sprecyzowania a także wyjaśnienia teoretycznych założeń i kryteriów klasyfikacji jak również jej wytycznych praktyczno-realizacyjnych. Następnie Dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków mgr Mieczysław Ptaśnik (przewodniczący narady) w swoim zagajeniu podkreślił doniosłą rolę, jaką w problematyce ochrony miast zabytkowych w Polsce może wypełnić aktualnie przygotowywana przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków klasyfikacja treści urbanistyki historycznej, oraz uwypuklił konieczność ścisłej współpracy pracowników nauki i czynników konserwatorskich w zakresie szybkiej realizacji tego kompleksowego zagadnienia, po czym mówca przekazał głos zespołowi autorskiemu.

Dyskusja nad zagadnieniami szczegółowymi rozpoczęła się od odpowiedzi i wyjaśnień autorów odnośnie opinii, pytań i uwag nadesłanych na temat projektu już wcześniej i zestawionych wg. określonego schematu przez mgr Henryka Andrulewicz (Ośrodek Dokumentacji Zabytków). Odpowiedzi autorów uwzględniły takie zagadnienia jak: zakres klasyfikacji, wielkość i redukcja użytej w projekcie skali wartości, kwestie rozszerzenia, zwężenia lub rozdzielenia wyznaczników poszczególnych kryteriów, uzasadnienie wprowadzonego pojęcia wartości estetycznej, rozszerzenie komentarza dotyczącego bogactwa tradycji historycznych, sto-

³ I tak: suma punktów 0—3 daje grupę N (niezabytkowa); 4—7 pkt — grupę IV; 8—12 pkt — grupę III; 13—18 pkt — grupę II; powyżej 19 pkt — grupę I.

⁴ Są to strefy określone jako A, B i C. Strefa A obejmuje obszar podlegający pełnej ochronie struktury układu przestrzennego; strefa B — obszar ochrony w zakresie zasadniczych elementów rozplanowania i skali zabudowy i strefa C — która występuje jedynie w połączeniu ze strefą A lub B i obejmuje obszar zabezpieczający właściwą ekspozycję układu strefy A lub B.

sunek klasyfikacji do problemu miast rekonstruowanych, uzasadnienie zastosowanego systemu punktacji cyfrowej, forma i jakość dokumentacji planistycznej i fotograficznej niezbędnej dla ilustracji karty klasyfikacyjnej, wreszcie komunikatywność niektórych kontrowersyjnych — ze względu na niezbyt dokładną precyzję — określić i sformułować. Należy tu dodać, że wprowadzone już przez autorów poprawki dotyczące projektu karty klasyfikacyjnej, zostały eksponowane na specjalnie przygotowanej planszy.

W dalszym toku narady, podczas której zabrało głos 17 mówców, zgłoszono najpierw pytania, z których ważniejsze dotyczyły charakteru prawnego klasyfikacji i jej stosunku do istniejących już aktów prawnych (doc. dr Jerzy Stankiewicz — Politechnika Gdańska i doc. dr Wojciech Kalinowski — Instytut Urbanistyki i Architektury — Warszawa), kwestii wykonania wzorcowych opracowań w oparciu o przedstawiony schemat karty oraz znaczenia terminu „zabudowa tradycyjna” (doc. dr Jerzy Adam Miłobędzki — Politechnika Warszawska) i miejsca w systemie kryteriów wartości panoramy miasta (doc. dr Janusz Bogdanowski — Politechnika Krakowska).

Po wyjaśnieniu pytań, dyskusja skoncentrowała się wokół szeregu problemów stanowiących rozwinięcie zarówno myśli poszczególnych mówców już uprzednio wypunktowanych w nadesłanych opiniach jak i kwestii poruszonych w odpowiedziach autorów a także dotyczących zupełnie nowych zagadnień łączących się z projektem.

Jeśli chodzi o dwie pierwsze grupy wypowiedzi, dużo zainteresowania poświęcono m.in.:

zakresowi klasyfikacji, sygnalizując potrzebę wykonania w przyszłości podobnej pracy w stosunku do wiejskich układów przestrzennych, aczkolwiek — zgodzono się — że przy przyjęciu nieco innych założeń i kryteriów. (doc. dr J. A. Miłobędzki, mgr inż. arch. Mirosław Przyłęcki — WKZ — Wrocław, doc. dr J. Stankiewicz, mgr Bohdan Rymaszewski — MKZ — Toruń, doc. dr J. Bogdanowski);

systemowi punktowemu i to zarówno od strony podstaw metodologicznych wartościowania (doc. dr J. A. Miłobędzki) jak i praktycznego udziału w nim poszczególnych kryteriów i ich wyznaczników. Zainteresowanie dyskutantów kierowało się tutaj przede wszystkim na indywidualne traktowanie poszczególnych miast oraz możliwie najdalej posuniętą eliminację subiektywizmu w podejmowaniu ocen. (mgr B. Rymaszewski, mgr inż. arch. Feliks Ptaszyński — WKZ — Koszalin, mgr inż. arch. M. Przyłęcki, doc. dr J. Stankiewicz, doc. dr J. Bogdanowski);

problemowi miast o nie wyjaśnionej lokacji lub z utraconym statusem miejskim oraz rekonstruowanych, które postulowano objąć w pełni klasyfikacją (mgr B. Rymaszewski, mgr inż. arch. M. Przyłęcki);

strefom ochrony konserwatorskiej oraz konsekwencjom weryfikacji miast dla praktycznej działalności planistycznej i konserwatorskiej. Zwrócono tu uwagę na potrzebę szerszego i bardziej sprecyzowanego określenia sposobu i rozgraniczenia kompetencji poszczególnych władz i jednostek planistycznych, przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego dla miast zabytkowych. Poruszono również sprawę mocy prawnej weryfikacji wobec braku odpowiednich orzeczeń dla całości zespołów przestrzennych oraz przytoczono wiele rażących przykładów nieuwzględniania przez pracownie planistyczne w sporządzanych przez nie planach, istniejącej dokumentacji dla miast zabytkowych i dowolności ich postępowania urbanizacyjnego. (m.in.: mgr inż. arch. M. Przyłęcki, doc. dr W. Kalinowski, mgr Henryk Kondziela — MKZ—Poznań, wicedyr. mgr inż. Roman Grzenda — Ministerstwo Gospodarki Komunalnej, dyr. mgr M. Ptaśnik, mgr B. Rymaszewski).

Z innych wymienianych przez dyskutantów uwag, warto będzie odnotować te, które dotyczyły:

podstaw dokumentacyjnych klasyfikacji i jej konsekwencji w tym zakresie. W centrum uwagi dyskutantów znalazły się tu studia historyczno-urbanistyczne, co do których stwierdzono, że posiadają wartość bardzo nierówną, zmuszającą do pilnego podjęcia ich weryfikacji. Ponadto dyskutanci okazali się zgodni co do tego, że intensyfikacja opracowań historycznych wiąże się z koniecznością zmian dotychczasowych metod ich opracowywania i istniejących instrukcji wykonawczych.

(m.in.: dr Jerzy Baranowski — Pracowni Konserwacji Zabytków — Warszawa, doc. dr J. Bogdanowski, mgr H. Kondziela). W związku z tymi uwagami, ze strony organizatorów konferencji (dyr. mgr M. Charytańska) padła zapowiedź zwołania w najbliższym czasie narady na ten temat, celem przedstawienia i przedyskutowania konkretnych propozycji, znajdujących się obecnie w przygotowaniu w Ośrodku Dokumentacji Zabytków; znaczenia zamierzonego przedsięwzięcia w historii konserwatorstwa polskiego i wiążącej się z tym kwestii publikacji jego wyników pod kątem zakresu publikowanych treści (m.in.: wicedyr. mgr inż. R. Grzenda, mgr B. Rymaszewski, dyr. mgr M. Ptaśnik, doc. dr W. Kalinowski); praktycznych zagadnień realizacyjnych opartych o przedstawiony projekt (wszyscy dyskutanci).

W wypowiedziach końcowych dr arch. Krzysztof Pawłowski i mgr inż. arch. Michał Witwicki ustosunkowali się do najważniejszych kwestii merytorycznych wyłonionych przez dyskutantów. Jednocześnie autorzy podziękowali za wszystkie otrzymane uwagi i zapewnili uczestników narady, że głosy te zostaną przez nich wykorzystane przy dopracowaniu omawianego projektu i przy przygotowaniu wzorcowych kart klasyfikacyjnych.

W podsumowaniu dyskusji, dyr. mgr M. Charytańska wyraziła w imieniu Ośrodka Dokumentacji Zabytków gorące podziękowanie wszystkim dyskutantom, opiniodawcom, uczestnikom konferencji i autorom za ich twórczy udział w naradzie i okazane zainteresowanie dla posunięcia naprzód tej ważnej z punktu ochrony zabytków sprawy, po czym konferencję uznała za zamkniętą.

Publikacja kompletnych materiałów z tej konferencji (tekst wytycznych klasyfikacji oraz przykłady) będzie zamieszczona w Bibliotece Muzealnictwa i Ochrony Zabytków w serii B, łącznie z materiałami dotyczącymi zagadnień nowelizacji zasad sporządzania dokumentacji urbanistycznej.

Henryk Andruliewicz

WSPOMNIENIE POŚMIERTNE

LEONARD TORWIRT
(1912—1967)

Dnia 9 listopada 1967 r. zginął tragicznie w wypadku samochodowym koło Ciechanowa Leonard Torwirt — docent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauka polska, a szczególnie konserwatorstwo oraz muzealnictwo utraciły wybitnego specjalistę w dziedzinie technologii i technik malarskich oraz konserwacji dzieł sztuki, uzdolnionego organizatora i cenionego wychowawcę młodych kadr konserwatorów i artystów. Pełen zdrowia, zawsze uśmiechnięty, uczynny, podejmował wszelkie prace o jakie Go proszono zarówno na Uniwersytecie, jak i w innych instytucjach oraz organizacjach społecznych.

Leonard Torwirt urodził się 28 listopada 1912 r. w Wilnie. W 1931 r. ukończył Szkołę Rzemiosł Artystycznych, a w rok później został zaangażowany w tej szkole jako instruktor prowadzący wykłady z zakresu technologii i technik malarskich. W 1937 r. wstępuje na Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie na Wydział Sztuk Pięknych, a równocześnie wykonuje szereg prac malarskich we wnętrzach pałacowych i sakralnych na terenie Wilna w rozmaitych technikach sztalugowych i ściennych, zwracając przy tym baczna uwagę na zachodzące podczas malowania procesy techniczne. Znaczna część prac powstaje pod kierunkiem znanego już wówczas prof. Jerzego Hoppena. Wybuch wojny w 1939 r. przeszkodził Mu w ukończeniu studiów. Kiedy w 1940 r. Wydział Sztuk Pięknych został przemianowany na Litewską Akademię Sztuk Pięknych, był jej słuchaczem na czwartym kursie. Zainteresowania Leonarda Torwirta sięgają też scenografii teatralnej, której poświęca przeszło 10 lat swego życia. W latach 1940—41 pracuje jako scenograf w Państwowym Teatrze Żydowskim w Wilnie. Kiedy w 1945 r. przyjechał na stałe do Torunia, kończy w 1947 r. dopiero co utworzony Wydział Sztuk Pięknych na